

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เขตพระนครเป็นพื้นที่ชั้นในของกรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 12 แขวง ได้แก่ แขวงพระบรมมหาราชวัง แขวงวังบูรพาภิรมย์ แขวงวัดราชบพิธ แขวงสำราญราษฎร์ แขวงศาลเจ้าพ่อเสือ แขวงเสาชิงช้า แขวงวัดบวรนิเวศน์ แขวงตลาดยอด แขวงชนะสงคราม แขวงวัดสามพระยา แขวงบ้านพานถม และแขวงบางขุนพรหม พื้นที่ 9 แขวงแรกเป็นพื้นที่ที่ตั้งของกรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า

" กรุงรัตนโกสินทร์ " มีความสำคัญอย่างใหญ่หลวงต่อชาติไทยมาเป็นเวลายาวนานนับได้ถึง 200 ปี กล่าวคือเป็นทั้งเมืองหลวง และในขณะเดียวกันก็เป็นที่ตั้งของศูนย์กลางการบริหารราชการแผ่นดิน ตลอดจนเป็นศูนย์กลางการพาณิชย์กรรมที่สำคัญที่สุด และโดยที่บริเวณกรุงรัตนโกสินทร์เป็นศูนย์รวมของกิจกรรมอันสำคัญของประเทศในทุกด้าน จึงปรากฏว่าปัจจุบันบริเวณดังกล่าวได้เกิดมีปัญหาด้านการจัดวางผังเมือง การใช้ที่ดิน การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ อันเป็นมรดกสืบทอด ความเจริญรุ่งเรืองทางด้านศิลปวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ของชาติและปัญหาทางด้านสภาวะแวดล้อม

ดังนั้นเพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าวอันจะยิ่งมีมากขึ้นในอนาคต รัฐบาลจึงได้จัดตั้งคณะกรรมการโครงการกรุงรัตนโกสินทร์ขึ้น เมื่อวันที่ 4 กรกฎาคม 2521 ให้ทำหน้าที่กำหนดนโยบายในการอนุรักษ์และพัฒนา กำหนดมาตรการการก่อสร้างอาคารสถานที่ สาธารณูปโภค รวมตลอดทั้งการจัดสรรงบประมาณให้เป็นไปอย่างถูกต้องและเหมาะสม มิให้เป็นการแข่งขันในเรื่องของการพัฒนาเพื่อความเจริญเติบโตของเมืองหลวงและการดำรงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์และคุณค่าแห่งมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ (เรียบเรียงจาก "ผังเมืองกรุงเทพมหานคร ฉบับร่างเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น" โดยความร่วมมือระหว่างสำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร คณะที่ปรึกษา เอ็ม ไอ ทีและคณะที่ปรึกษา อี ซี)

ในขณะที่กรุงเทพมหานครพัฒนาอย่างรวดเร็ว ความจำเป็นในการปกป้องมรดกทางวัฒนธรรมก็ยิ่งมีมากขึ้น การเสนอแนวทางเพื่อจัดทำผังพื้นที่เฉพาะบริเวณอนุรักษ์และการวางข้อกำหนดเพื่อคุ้มครองทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่สำคัญจะช่วยอนุรักษ์มรดกล้ำค่านี้ไว้ ในปี พ.ศ.2539 ทางสำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร และกรุงเทพมหานครซึ่งมีอำนาจระดับท้องถิ่น ได้มีนโยบายที่จะขยายเขตอนุรักษ์มรดกไทยออกไปให้ครอบคลุมพื้นที่เพิ่มขึ้น ส่วนหนึ่งได้แก่พื้นที่เขตพระนครส่วนที่ยังไม่ได้มีการอนุรักษ์ คือ แขวงวัดสามพระยา แขวงบ้านพานถม และแขวงบางขุนพรหม ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความต่อเนื่องกับกรุงรัตนโกสินทร์ เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์ การฟื้นฟูกิจกรรมและการใช้ที่ดินที่มี

ลักษณะพิเศษทางวัฒนธรรม ซึ่งแต่ละบริเวณจะมีลักษณะเฉพาะทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ต้อง การกลยุทธ์การอนุรักษ์และกฎระเบียบที่แตกต่างกัน

พื้นที่แขวงวัดสามพระยา แขวงบ้านพานถม และแขวงบางขุนพรหม เป็นพื้นที่ที่เป็นชุมชนเก่ามาแต่อดีตโดยเริ่ม ได้รับการพัฒนาอย่างชัดเจนมา ตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 5 เนื่องจากการเพิ่มจำนวนของประชากรและต้องการขยายพื้นที่เมืองออกไปนอกเขตกำแพงพระนคร และได้ถูกกำหนดเป็นเขตใจกลางเมืองมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 จนกระทั่งในสมัยรัชกาลที่ 8 ผลจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองทำให้มีสถานที่ราชการเพิ่มขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงประโยชน์ใช้สอยจากอาคารเดิมเป็นสถานที่ราชการบ้างที่ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ศึกษานี้ ยกตัวอย่างเช่น อาคารที่ทำการของธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นวังบางขุนพรหมเดิม อาคารสำนักงานเขตพระนคร ซึ่งเดิมเป็นบ้านของพระยาอมเรศร์สมบัติ วังเทเวศร์ม ขยับขยายเปลี่ยนแปลงบางส่วนเป็นกระทรวงสาธารณสุข เป็นต้น อาคารเหล่านี้ล้วนเป็นสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่า บางแห่งที่ได้รับการดูแลรักษาที่ยังคงเหลือความงาม คุณค่าทางสถาปัตยกรรมมาจนถึงปัจจุบัน (เรียบเรียงจาก "องค์ประกอบทางกายภาพกรุงรัตนโกสินทร์" โดย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

การดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ที่ควบคู่ไปกับการพัฒนาพื้นที่จะเป็นการสงวนรักษาสภาพพื้นที่และสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ตลอดจนการส่งเสริมและคงไว้ซึ่งกิจกรรมที่แสดงถึงวิถีชีวิต สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนที่จะแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของพื้นที่ รวมไปถึงบทบาทและหน้าที่ของพื้นที่นั้น ๆ ที่จะนำไปสู่การวางแผนพัฒนาเชิงอนุรักษ์ที่เหมาะสม

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงสภาพโดยทั่วไปในปัจจุบัน ประเภทของการใช้ที่ดิน การเปลี่ยนแปลงกิจกรรมการใช้ที่ดินของชุมชนในพื้นที่ศึกษา
2. เพื่อศึกษาถึงบทบาทและหน้าที่ของชุมชนกับกิจกรรมการใช้ที่ดิน ซึ่งจะแสดงถึงเอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะของพื้นที่ศึกษา
3. เพื่อศึกษาถึงโครงการพัฒนาเมืองที่เกิดขึ้น มาตรการ และข้อกำหนดต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและมีผลกระทบต่อพื้นที่ศึกษา
4. นำเสนอแนวทางการจัดทำผังเฉพาะในบริเวณพื้นที่ศึกษา เพื่อการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ที่สอดคล้องและเหมาะสมกับชุมชน ให้คงไว้ซึ่งคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรมชุมชนของเมือง

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

ทำการศึกษาในพื้นที่ 3 แขวง ในเขตพระนคร ได้แก่ แขวงวัดสามพระยา มีพื้นที่ 0.522 ตารางกิโลเมตร แขวงบ้านพานถม มีพื้นที่ 0.414 ตารางกิโลเมตร และแขวงบางขุนพรหม มีพื้นที่ 0.458 ตารางกิโลเมตร รวมพื้นที่ศึกษาทั้งสิ้น 1.394 ตารางกิโลเมตร โดยศึกษาในรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแนวความคิดทางด้านการพัฒนาชุมชนและการอนุรักษ์ รวมไปถึงตัวอย่างโครงการและนโยบายที่มีความเกี่ยวข้อง
2. ศึกษาข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมา ลักษณะทางกายภาพ ที่ตั้ง การปกครอง การใช้ที่ดิน การคมนาคม สถานที่ที่น่าสนใจและแหล่งท่องเที่ยว รูปแบบลักษณะทางสถาปัตยกรรม สภาพทางเศรษฐกิจ ตลอดจนสภาพทางสังคมและประชากรในพื้นที่ศึกษา
3. ศึกษาถึงนโยบายและโครงการที่มีผลต่อพื้นที่ศึกษา รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมการใช้ที่ดิน

1.4 วิธีดำเนินการศึกษา

1. ศึกษาทฤษฎี แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่เมืองหรือพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา
2. เก็บรวบรวมข้อมูลทางด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และประชากร ทั้งจากเอกสารหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และจากการสำรวจภาคสนามโดยการสังเกต สัมภาษณ์ และใช้แบบสอบถาม
3. ทำการวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมมา เพื่อให้ทราบถึงสภาพพื้นที่ รูปแบบการใช้ที่ดินที่เป็นอยู่ ลักษณะเฉพาะตัวหรือเอกลักษณ์ กิจกรรม บทบาท และความสัมพันธ์ของชุมชนกับการใช้ที่ดิน ตลอดจนถึงผลจากโครงการพัฒนา มาตรการต่าง ๆ ทั้งทางด้านกายภาพและสังคมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษานำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปของการบรรยาย ตาราง แผนภูมิและแผนที่
4. กำหนดนโยบาย มาตรการด้านการพัฒนาเชิงอนุรักษ์เพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำผังเฉพาะที่เหมาะสมในพื้นที่ศึกษา

1.5 แหล่งที่มาของข้อมูล

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเป็นข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ ซึ่งรวบรวมได้จากหน่วยงานรัฐบาล รัฐวิสาหกิจ ห้างสมุดและเอกชน คือ

1. สำนักงานสถิติแห่งชาติ
2. สำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย
3. กรมแผนที่ทหาร
4. ห้างสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5. สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
6. ที่ทำการเขตพระนคร
7. สำนักงานสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและการพลังงาน

1.6 ข้อจำกัดของการศึกษา

การสำรวจเก็บข้อมูลมีข้อจำกัด เนื่องจากข้อมูลส่วนใหญ่หน่วยงานราชการไม่ได้มีการจัดเก็บในระดับพื้นที่ย่อย คือระดับแขวง ทำให้ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ทำได้ไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นการเสนอแนวทางการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ที่เป็นเมืองเก่า ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นการนำเสนอแนวทางการพัฒนาที่ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์
2. เป็นการส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือและห่วงแหนคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมในชุมชนของตน ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและบุคคลในชุมชน
3. แนวทางในการศึกษาอาจนำไปประยุกต์ใช้ในการการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ที่มีสภาพคล้ายคลึงกับพื้นที่ศึกษาได้